

Agnieszka Bajor

Zakony mnisze na wschodnich kresach Rzeczypospolitej w świetle bibliografii bibliologicznych 1937-2001

Fides: Biuletyn Bibliotek Kościelnych 2 (35), 203-221

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

AGNIESZKA BAJOR¹

ZAKONY MNISZE NA WSCHODNICH KRESACH RZECZYPOSPOLITEJ W ŚWIETLE BIBLIOGRAFII BIBLIOLOGICZNYCH² 1937-2001³

Problematykę bibliotek zakonnych na Kresach Wschodnich Rzeczypospolitej podejmuje się w polskim piśmiennictwie stosunkowo rzadko, choć zapisy w regulach, dotyczące zakładania i prowadzenia ksiąźnic, świadczą o dużej roli ksiąźki i czytelnictwa w życiu klasztornym. Jedna z form komunikacji wewnątrz klasztoru, a także poza nim odbywała się bowiem za pomocą ksiąźki bibliotecznej.

Początkowo gromadzenie dokumentów w bibliotekach było możliwe dzięki działalności skryptoriów kodeksowych. Po wynalezieniu druku mnisi zakładali ponadto własne tłocznie, zapewniające klasztornym librariorom napływ nowych ksiąź. Drukarnie służyły również potrzebom prowadzonych przez zakonników szkół. Dlatego przedstawienie stanu i kierunków badań nad dziejami bibliotek mniszych na łamach „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej” trzeba rozszerzyć na pozostałe formy działalności zakonników – zwłaszcza edytorską.

---

¹ Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

² Analiza wstępna dotyczy drukowanych spisów: „Bibliografia Bibliografii i Nauki o Książce” (1947-1967) oraz „Polska Bibliografia Bibliologiczna” (1968-2001). Tom obejmujący piśmiennictwo za okres 1937-1944 wydano pod tytułem „Bibliografia Bibliografii i Nauki o Książce”.

³ Przyjęty w pracy zasięg chronologiczny wymaga, rzecz jasna, dalszych badań (od 2002 r.), które zostaną opublikowane w późniejszym terminie; ze względu na rozległość materiału podzielono go na części.

„Bibliografia Bibliografii i Nauki o Książce” oraz „Polska Bibliografia Bibliologiczna”⁴ należą do źródeł informacji o działalności bibliotecznej i wydawniczej zakonów mniszych. Są nie tylko bibliografiami dziedzinowymi, ale też bibliografiami zawartości czasopism bibliologicznych, a w wyborze również periodyków innych działów wiedzy, np. filologii, historii, historii sztuki, etnografii, socjologii, pedagogiki, teologii, muzyki, poligrafii, chemii, medycyny, rolnictwa, organizacji i zarządzania, wojskowości i wielu innych. Dzięki temu bibliografie przeznaczone przede wszystkim dla pracowników książki, bibliotek różnych typów oraz bibliologów, trafiają w ręce drukarzy, księgarzy, wydawców, prasoznawców, bibliofilów, działaczy kulturalnych i społecznych, archiwistów, muzealników, publicystów, regionalistów itd.

Pierwszy zeszyt spisu o charakterze bieżącym, początkowo pod tytułem „Bibliografia Bibliografii i Nauki o Książce”, wyszedł w 1947 roku, a ostatni przebadany na potrzeby tego artykułu tom obejmuje piśmiennictwo z 2001 roku (w celu ukazania stanu piśmiennictwa w XX wieku oraz zmian, zwłaszcza ilościowych, w początku wieku XXI – czasie interesującym z punktu widzenia tematu). Zanalizowano także uzupełnienia za lata 1937-1946, które powstały z uwagi na braki w powojennej bieżącej bibliografii bibliologicznej w porównaniu z przedwojennymi wydawnictwami, czyli „Bibliografią Bibliofilstwa i Bibliografii Polskiej” (1914-1922) oraz „Bibliografią Bibliografii, Bibliotekarstwa i Bibliofilstwa” (1928-1936 jako dodatek do czasopiisma „Przegląd Biblioteczny”).

---

⁴ Bibliografia nauki o książce początkowo obejmowała sześć działów tematycznych, opracowanych przez Adama Łysakowskiego, a wydzielonych na podstawie logicznego podziału dziedziny wiedzy. Były to: *Nauka o książce*, *Bibliografia*, *Struktura i dzieje książki*, *Wytwarzanie książki*, *Bibliotekarstwo* oraz *Użytkowanie książki*. Stałym działem jest także od rocznika 1966 *Informacja naukowa. Dokumentacja*. Bibliografia szeroko rozumianej bibliologii obejmuje wiele dziedzin wiedzy i zagadnień, np. ogólne, teoretyczne, metodologiczne i historyczne problemy księgoznawstwa, bibliotekarstwa, bibliografii i informacji naukowej, ponadto historię książki, drukarstwa i ruchu wydawniczego, księgarstwo, czytelnictwo, bibliofilstwo itd. Bibliologów interesują także dziedziny pokrewne, które w wyborze są uwzględniane w omawianej bibliografii, np. czasopiśmiennictwo i historia papiernictwa.

W „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej” przeważają opisy publikacji poświęconych bibliotekarstwu i jego organizacji, metodyce i technice bibliotekarskiej oraz historii bibliotek na ziemiach polskich i za granicą⁵. Informacje o książkach i bibliotekach zakonów mniszych na wschodnich krańcach Rzeczypospolitej można odnaleźć w kilku grupach tematycznych wykazu: *Historia książki* (11 poz.), a w jej obrębie: *Historia drukarstwa, ruchu wydawniczego i księgarstwa (do XIX w. – 10 poz.)*, *Księgozbiory prywatne* (2 poz.), *Rękopisy* (8 poz.), wśród nich *Poszczególne osoby i rękopisy* (1 poz.); ponadto *Organizacja i historia bibliotekarstwa* (4 poz.) oraz *Rodzaje bibliotek – Inne biblioteki* (19 poz.) i *Biblioteki w poszczególnych miejscowościach* (5 poz.). Większość – na co wskazuje schemat bibliografii – stanowią teksty poświęcone klasztornym bibliotekom i bibliotekarstwu. Jest to niemal połowa wszystkich publikacji, bo dwadzieścia spośród odszukanych i omówionych sześćdziesięciu.

Z analizy chronologii publikacji poświęconych książce i bibliotekom zakonów mniszych na Kresach Wschodnich Rzeczypospolitej, zamieszczonych na łamach „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej”, wynika, że zdecydowana większość, bo 76,67 proc. wydawnictw ukazała się od 1989 roku, czyli już po przemianach społeczno-politycznych w Polsce (por. tab. 1). Najwięcej, bo dziesięć tekstów ogłoszono w 1998 roku, a w 2001 roku – dziewięć. Nie odnotowano natomiast żadnej publikacji dotyczącej tej tematyki w 1990 roku. Do rocznika 1988 odnaleźć można czternaście opisów wydawnictw. Cztery z nich opublikowano w 1988 roku, były to artykuły Marii Piętaczak-Majerowicz oraz Antoniego Mironowicza. Natomiast w 1968 roku ukazały się trzy teksty dotyczące *Kodeksu supraskiego*, w tym dwa zamieszczone w czasopismach regionalnych, a trzeci artykuł, także popularny, pochodzi z „Biuletynu Informacyjnego Biblioteki Narodowej”.

---

⁵ Badaniami objęto lata 1997-2000. Por. M. Przybyśz, *Polska bieżąca bibliografia bibliografii i nauki o książce*, „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2 (2002), s. 84.

Tab. 1. Artykuły na temat ksiązek i bibliotek zakonów mniszych na łamach „Bibliografii Bibliografii i Nauki o Książce” oraz „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej” w latach 1937-2001

Rok bibliografii	Artykuły
1937	1
1938	1
1962	1
1968	3
1970	1
1979	1
1982	1
1986	1
1988	4
1989	1
1991	1
1992	1
1993	5
1994	1
1995	4
1996	5
1997	3
1998	10
1999	3
2000	3
2001	9
Razem	60

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Bibliografii Bibliografii i Nauki o Książce” oraz „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej” (1937-2001).

Na potrzeby artykułu wydzielono pięć grup tematycznych: opracowania ogólne, działalność wydawnicza i biblioteczna bazylianów, biblioteki i rękopisy benedyktyńskie, księgozbiory kartuskie oraz cystersi.

Opracowania ogólne

Do grupy ogólnych dziesięciu omówień problematyki ksiązek i bibliotek na Kresach Wschodnich Rzeczypospolitej należy zaliczyć dwie bibliografie Urszuli Paszkiewicz: *Rękopiśmienne inwentarze i katalogi bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej. Spis za lata 1553-1939* (Warszawa 1996), *Inwentarze i katalogi bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej. Spis za lata 1510-1939* (Warszawa 1998) oraz zredagowany przez Barbarę Bieńkowską informator *Biblioteki na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej* (Poznań 1998). Dwa pierwsze spisy bibliograficzne pozwalają na potwierdzenie istnienia zbiorów ksiązek należących do benedyktynów i bazylianów na Kresach Wschodnich. Dzięki informatorowi można natomiast zebrać dane m.in. o bibliotekach klasztornych, funkcjonujących na ziemiach wchodzących w skład Rzeczypospolitej do 1939 roku. Zbiory ksiązek zgromadzono np. w Buczaczu, Byteniu, Dobromilu, Krechowie, Lwowie, Ławrowie, Poczajowie, Samborze, Tołoczynie, Witebsku, Zamościu i Żółkwi.

Do tej grupy wydawnictw należy również monografia Marii Pidłypczak-Majerowicz *Biblioteki i bibliotekarstwo zakonne na wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej w XVII-XVIII wieku* (Wrocław 1996), w której autorka przedstawiła wyniki przeprowadzonych badań zmierzających do przedstawienia „liczby i jakości bibliotek zakonnych, zawartości i zasobności księgozbiorów, organizacji i działania bibliotek, rozwoju techniki bibliotekarskiej, a także dramatycznych losów rozpraszanych i niszczonego księgozbiorów zakonnych, stanowiących w XIX wieku podwalinę prywatnych i państwowych zbiorów bibliotecznych zaborców”⁶. Badaczka postanowiła zaprezentować rozwój bibliotek i bibliotekarstwa zakonnego w XVII i XVIII wieku,

---

⁶ M. Pidłypczak-Majerowicz, *Biblioteki i bibliotekarstwo zakonne na wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej w XVII-XVIII wieku*, Wrocław 1996, s. 7.

scharakteryzować zgromadzone księgozbiory, a więc uporządkować wiedzę na temat tych księżnic i zainteresowań czytelniczych zakonników. Nakreśliła jednocześnie bogate tło historyczne, religijne i kulturalne, a następnie opisała: *Biblioteki i bibliotekarstwo zakonne w świetle przepisów i w realizacji, Zawartość treściową księgozbiorów i ich użytkowników oraz Losy bibliotek zakonnych*.

Ta sama autorka zajęła się także *Kulturalną spuścizną zakonów męskich na Białorusi*⁷, dla których niezmiernie istotnym elementem życia było zakładanie oficyn wydawniczych, archiwów i bibliotek, obwarowane szczegółowymi przepisami stworzonymi przez władze zakonne. Bogata działalność duszpasterska, wychowawcza, architektoniczna, drukarska i biblioteczna zakonów wymaga jednak podjęcia zorganizowanych badań i kwerend materiałów źródłowych, rozproszonych w wielu bibliotekach, na co wskazuje przygotowany *Stan badań nad bibliotekarstwem zakonnym na ziemiach litewskich i koronnych Rzeczypospolitej w XVII i XVIII w.*⁸ Należy też podjąć badania proveniencyjne druków zakonnych oraz ksiązek bibliotecznych omówione w artykule *Księgozbiory zakonne w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu*⁹.

Wartościowe opracowania dotyczące funkcjonowania bibliotek klasztornych na wschodnich rubieżach dawnej Rzeczypospolitej, m.in. w Krożach, Trokach, Kretyndze i Wilnie, przygotował Arvydas Pacevičius¹⁰. Biblioteki kościelne i klasztorne na Litwie do 1800 roku,

---

⁷ Taż, *Kulturalna spuścizna zakonów męskich na Białorusi*, w: *U schyłku tysiąclecia. Księga pamiątkowa z okazji sześćdziesięciolecia urodzin Profesora Marcelego Kosmana*, pod red. K. Pająka, J. Załubskiego, Poznań 2001, s. 211-225.

⁸ Taż, *Stan badań nad bibliotekarstwem zakonnym na ziemiach litewskich i koronnych Rzeczypospolitej w XVII i XVIII w. Komunikat*, „Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego” 44/45, seria A (1989/1990), s. 89-91.

⁹ Taż, *Księgozbiory zakonne w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu*, „Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” 10 (1999), s. 281-294.

¹⁰ A. Pacevičius, *Lietuviškų knygų rinkiniai vienudynų bibliotekose. XVIII a. pabaiga – XIX a. prima pusė*, „Knygotyra” 33 (1997), s. 30-46; tenże, *Vienudynų bibliotekos Lietuvoje 1795-1864 metais. Daktaro disertacijos*

m.in. w Wilnie, Grodnie i Głębokiem, stały się z kolei przedmiotem badań i analiz Levasa Vladimirovasa¹¹.

Działalność wydawnicza i biblioteczna bazylianów

Najwięcej publikacji ogłoszonych na łamach „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej” poświęcono działalności wydawniczej i bibliotecznej zakonu bazylianów. Maria Pidłypczak-Majerowicz nakreśliła dzieje sześciu drukarni bazyliańskich w: Wilnie, Uniejowie, Poczajowie, Supraślu, we Lwowie i w Mińsku¹². Ich powstanie i rozwój miały związek z szeroko prowadzoną przez bazylianów działalnością duszpasterską i wychowawczą. Autorka zwróciła uwagę na olbrzymie rozproszenie produkcji wydawniczej bazylianów, które rozpoczęło się tuż po I rozbiórce Polski w 1772 roku¹³. Poza granicami kraju – jak wynika z badań M. Pidłypczak-Majerowicz – pozostało ponad 75 proc. przedwojennego zasobu. Dzięki przeprowadzonej kwerendzie bibliotecznej badaczka ustaliła, że największe zbiory druków cerkiewnosłowiańskich wydanych u bazylianów posiadają m.in. Biblioteka Narodowa w Warszawie, Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Lublinie i Składnica Ikon Muzeum-Zamku w Łańcucie.

Studia nad najprężniej działającymi tłoczniami bazyliańskimi w Wilnie, Supraślu i Poczajowie podjął także Roman Stępień¹⁴. Scha-

---

santrauka. Humanitariniai mokslai, komunikacija ir informacija (06 H), Vilnius 2001.

¹¹ L. Vladimirovas, *Vienulynų ir bažnyčių bibliotekos Lietuvoje (iki 1800 m.)*, „Knygotyra” 1 (1970), s. 93-113.

¹² M. Pidłypczak-Majerowicz, *Druki cerkiewnosłowiańskie bazylianów w procesach oświaty, edukacji i umacniania religii w wiekach XVII i XVIII*, w: *Studia wschodnie*, pod red. K. Matwijowskiego i R. Żerelika, Wrocław 1993, s. 23-31; też, *Nieznane Estreicherom druki bazyliańskie w zbiorach Ossolineum*, „Roczniki Biblioteczne” 23, 2 (1979), s. 305-313.

¹³ Taż, *Cerkiewnosłowiańskie druki bazyliańskie w powojennych zbiorach bibliotek polskich*, w: *Najstarsze druki cerkiewnosłowiańskie i ich stosunek do tradycji rękopiśmiennej. Materiały z sesji, Kraków 7-10 XI 1991*, pod red. J. Ruska, W. Witkowskiego i A. Naumowa, Kraków 1993, s. 221-230.

¹⁴ R. Stępień, *Wkład bazylianów do kultury i oświaty polskiej na terenie Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego w drugiej połowie XVIII w.*, w:

rakteryzował produkcję wydawniczą poszczególnych ośrodków drukarskich, omawiając wybrane edycje, np. książki świeckie wypuszczone w Supraślu z zakresu gospodarstwa i historii oraz powieści. Tych ostatnich w porównaniu z innymi zakładami klasztorными wydrukowano w latach 1765-1780 szczególnie dużo, bo dwadzieścia tytułów w dwudziestu dziewięciu wydaniach. Drukarnia poczajowska poza podręcznikami szkolnymi publikowała również np. dzieła hetmana Waclawa Rzewuskiego, wileńska zaś oprócz druków religijnych również okolicznościowe utwory panegiryczne, książki biograficzne, literaturę piękną oraz akty i odezwy władz powstańczych oraz patriotyczne kazania w czasie powstania kościuszkowskiego. Działalność mnichów bazylikańskich dla kultury polskiej była więc znacząca, choć nie jest powszechnie znana.

Nieocenioną rolę w poznaniu aktywności oświatowej i kulturalnej bazylianów pełni obszerna monografia Marii Pidłypczak-Majerowicz *Bazylianie w Koronie i na Litwie. Szkoły i książki w działalności zakonu* (Warszawa 1986), która w znacznej części została poświęcona bazylikańskim drukarniom i bibliotekom w latach 1617-1800, czyli od reformy zakonu do upadku niepodległości Rzeczypospolitej po III rozbiorze. Problematyka ta przewijała się też w kilku artykułach tej autorki, jak: *Kulturalna działalność zakonu bazylianów w XVII i XVIII wieku na ziemiach polsko-litewsko-ruskich*¹⁵ oraz *Szkoły i książki w działalności bazylianów w XVII i XVIII w.*¹⁶ W monografii Maria Pidłypczak-Majerowicz dokonała szczegółowej analizy treściowej produkcji bazylikańskiej, charakteryzując ją jako zróżnicowaną. Przebadła również szatę typograficzną druków.

Niezwykle trudnym procesem było natomiast prześledzenie losów bibliotek klasztornych, brakuje bowiem podstawowych dokumentów (inwentarzy i katalogów, książek z zapisami proveniencyjnymi, ekslibrisami i znakami własnościowymi, np. pieczęciami), które mogą

Rola mniejszości narodowych w kulturze i oświacie polskiej w latach 1700-1939, pod red. A. Bilewicz i S. Walasek, Wrocław 1998, s. 41-55.

¹⁵ M. Pidłypczak-Majerowicz, *Kulturalna działalność zakonu bazylianów w XVII i XVIII wieku na ziemiach polsko-litewsko-ruskich*, „Chrześcijanin w Świecie” 20, 8/9 (1988), s. 190-207.

¹⁶ Tamże, *Szkoły i książki w działalności bazylianów w XVII i XVIII w.*, w: *Dzieło chrystianizacji Rusi Kijowskiej i jego konsekwencja w kulturze Europy*, pod red. R. Łuznego, Lublin 1988, s. 187-208.

być pomocne w ustalaniu informacji o ich istnieniu, zawartości i funkcjonowaniu. Problem braku odpowiedniej dokumentacji w badaniach bibliotek zakonnych pojawia się zresztą bardzo często. Kasacja klasztorów w XVIII i XIX wieku, niszczenie i rozkradanie zbiorów książek, jak również niestety zła polityka biblioteczna doprowadziły do całkowitej nieraz zagłady księżnic. Nie ocalały niejednokrotnie inwentarze i katalogi biblioteczne, które stanowią bardzo ważne źródło informacji o księgozbiorach klasztornych.

Dużą grupę opracowań poświęcono działalności drukarni bazylianów w Supraślu¹⁷. Klasztor w Supraślu, założony w 1498 roku (unię przyjął w pierwszej połowie wieku XVII) przez marszałka Wielkiego Księstwa Litewskiego Aleksandra Chodkiewicza, był ważnym ośrodkiem kultury, literatury, szkolnictwa, a przede wszystkim drukarstwa na tych ziemiach. Szczegółową monografię działalności oficyny supraskiej, opartą na materiałach archiwalnych i analizie typograficznej, przygotowała Maria Cubrzyńska-Leonarczyk w opracowaniu *Oficina supraska 1695-1803. Dzieje i publikacje unickiej drukarni ojców bazylianów* (Warszawa 1993). Losy drukarni supraskiej przedstawiono w porządku chronologicznym, przy podziale na okresy zarządzania nią kolejnych prefektów: Leona Kiszki (1708-1728), Jerzego Bułhaka (1730-1760), Antonina Struś-Młodowskiego (1760-1778), Melecego Ossuchowskiego (1784-1792 [?]), Sylwestra Jamiołkowskiego (1792 [?]-1794), Ambrożego Szumiłowskiego (1795-1799) i Lwa Jaworowskiego (1800-1803). W ostatnim rozdziale swej książki badaczka dokonała przeglądu dorobku wydawniczego drukarni: ksiąg liturgicznych, wydawnictw religijnych i literatury o charakterze dydaktycznym, starając się ukazać profil wydawniczy tego ośrodka.

Genezę tej tłoczni odkrył odrębny artykuł Marii Cubrzyńskiej-Leonarczyk *O początkach drukarstwa w Supraślu*¹⁸. Autorka, poszukując źródeł inicjatywy zlokalizowania drukarni w Supraślu, podkreśliła zasługi metropolity Cypriana Żochowskiego oraz rolę poligrafii

---

¹⁷ *Suprasl'skij cerkiewnoslovjano-pol'skij slovar' 1722 g.*, oprac. J.A. Labyncev, Minsk 1995.

¹⁸ M. Cubrzyńska-Leonarczyk, *O początkach drukarstwa w Supraślu*, w: *Z badań nad dawną księżką. Studia ofiarowane profesor Alodii Kaweckiej-Gryczowej w 85-lecie urodzin*, t. 1, pod red. P. Buchwald-Pelcowej, Warszawa 1991, s. 173-195.

bazylianów w Wilnie, ponieważ „dała ona – w całości lub w znacznej mierze – początek pierwszej typografii supraskiej”¹⁹. To w Wilnie w 1692 roku rozpoczęto druk *Ślužebnika*, dokończony już w Supraślu w 1695 roku. Była to pierwsza księga wydrukowana, choć nie w całości, w Supraślu. Autorka zaprzeczyła hipotezom niektórych badaczy, wskazujących na istnienie dwóch *Ślužebników*: wileńskiego i supraskiego, co udowodniła analizą typograficzną. Także Zoja Jaroszewicz-Pieresławcew zajęła się *Ślužebnikiem* Cypriana Żochowskiego²⁰. Autorka przeprowadziła analizę typograficzną i archiwalną druków (podobnie jak Andriej Wozniesiński), by zbadać tłoczone przez bazylianów wydania starowerskie oraz ustaliła ich dokładną liczbę i opis. Początki oraz dorobek wydawniczy drukarni supraskiej omówił również Mikołaj Hajduk²¹.

Cennym uzupełnieniem wspomnianej monografii drukarni w Supraślu jest *Katalog druków supraskich* (Warszawa 1996) autorstwa Marii Cubrzyńskiej-Leonarczyk. Autorka przybliżyła znaczenie drukarni dla środowiska unickiego w przeglądzie obejmującym najważniejsze i najbardziej reprezentatywne *Polsko-lacińskie piśmiennictwo religijne w oficynie supraskiej*²². Przedstawiła ponadto rolę drukowanych w Supraślu ksiąg liturgicznych, cerkiewnych, religijnych i elementarzy²³. Dzięki różnorodności tłoczonych tu materiałów drukarnia obsługiwała Cerkiew unicką, unicką ludność świecką, inne zgromadzenia zakonne oraz staroobrzędowców. Jak podkreśliła autorka, oświeceniowa książka supraska nie miała charakteru i zasięgu jedynie lokalnego, o czym świadczy jej dystrybucja w renomowanych księgarniach w Wilnie, Warszawie, Krakowie, Poznaniu i Łowiczu.

Ostatnie lata funkcjonowania typografii w Supraślu szczególnie zainteresowały Józefa Maroszka. Wtedy to w związku z konfiskatą ma-

---

¹⁹ *Tamże*, s. 175.

²⁰ Z. Jaroszewicz-Pieresławcew, *Supraskie druki cyrylickie*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne” 10 (1998), s. 24-30.

²¹ M. Hajduk, *Sanktuarium nad Supraślą*, „Slavia Orientalis” 38, 3-4 (1989), s. 511-536.

²² M. Cubrzyńska-Leonarczyk, *Polsko-lacińskie piśmiennictwo religijne w oficynie supraskiej*, „Białostoczczyzna” 2 (1994), s. 17-27.

²³ *Taż*, *Unicka oficyna supraska jako ośrodek drukarstwa cyrylickiego*, w: *Najstarsze druki cerkiewnosłowiańskie*, dz. cyt., s. 237-247.

jątków bazylianów stracili znaczną część swojego dorobku kulturalnego²⁴.

Poza drukarnią bazylianów w Supraślu na łamach „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej” odnotowano dwa teksty poświęcone drukarstwu w Poczajowie. Genezę prawosławnej tłoczni poczajowskiej odtworzył Andrzej Borkowski²⁵. Wiesław Witkowski opracował z kolei osiemnastowieczny okres funkcjonowania drukarni²⁶, kiedy to była ona nastawiona na zaspokajanie potrzeb duchowieństwa i wiernych kościoła unickiego. O charakterze poczajowskiego zakładu świadczą jednak przede wszystkim opublikowane teksty świeckie, np. utwory polskich pisarzy, podręczniki do nauki łaciny i kultury antycznej, pomoce do prowadzenia gospodarstwa itp.

Kolejną grupą zagadnień są opracowania dziejów i działalności bazyliańskich bibliotek oraz ich zbiorów. Ciekawą kwestią są dla badaczy rękopisy przechowywane w supraskiej bibliotece, a zwłaszcza dzieje odkrytego w klasztorze w 1823 roku przez ks. Michała Bobrowskiego *Kodeksu supraskiego* z początku XI wieku. Temu zabytkowi poświęcił swój tekst Antoni Mironowicz²⁷. Badacz zwrócił uwagę przede wszystkim na pochodzenie rękopisu oraz jego język. Uwzględniając cechy stylu oraz nieprzestrzeganie norm pisowni, można wnioskować, że kodeks jest jedną z prób przekładu tekstów z języka greckiego i gwarowego na literacki język starobułgarski.

Poza naukowymi rozważaniami poświęconymi *Kodeksowi supraskiemu* popularne zarysy przedstawili: Pantalejmon Juriew na łamach białostockiej „Kameny”²⁸ i Ryszard Kraśko w „Kontrastach”²⁹. Syl-

---

²⁴ J. Maroszek, *Straty dziedzictwa kulturalnego klasztoru oo. Bazylianów w Supraślu w latach 1794-1915*, „Białostoczczyzna” 2 (1994), s. 34-55.

²⁵ A. Borkowski, *Dzieje drukarni poczajowskiej*, w: *Klasztory i kultura krajów słowiańskich*, pod red. W. Stępnia-Minczewej, Z.J. Kijasa, Kraków 2001, s. 279-303. Wcześniej losy drukarni w latach 1618-1915 opisał S. Antonovyč, *Korotkij istoryčnyj narys Počajivs'koi Uspinskoj Lavry*, Kremjanec 1938.

²⁶ W. Witkowski, *Drukarnia bazyliańska w Poczajowie – osiemnastowieczny ośrodek kultury na Wołyniu*, w: *Najstarsze druki cerkiewnosłowiańskie*, dz. cyt., s. 231-236.

²⁷ A. Mironowicz, *Kodeks supraski*, „Białostoczczyzna” 1 (1988), s. 1-3.

²⁸ P. Juriew, *Czy w Lublinie znajduje się część Kodeksu z Supraśla?*, „Kamena” 35, 9 (1968), s. 1.

wetka ks. Michała Bobrowskiego, a przede wszystkim wspomniana księga stała się z kolei przedmiotem popularnonaukowego opracowania Andrzeja Kaszleja *Dzieje Kodeksu supraskiego* (Supraśl 1997). Autor przypomniał m.in. powojenne problemy związane z przekazaniem do Polski fragmentu zabytku. Brak natomiast szczegółów przewiezienia tego daru z Harvard College Library w Cambridge do Biblioteki Narodowej w niewielkim tekście Bogumiła Kupścia *Kodeks supraski powrócił do Polski*³⁰.

Pozostałymi zbiorami bibliotecznymi prawosławnego monasteru supraskiego zajęli się Antoni Mironowicz³¹ oraz Larysa Szczawinska³². Wspominany już Mikołaj Hajduk podkreślił rolę książki w supraskim klasztorze i sposoby nabywania ksiąg do tworzącej się biblioteki³³. Z kolei Józef Maroszek przedstawił rozproszenie ksiązek z klasztoru w XIX wieku³⁴. Niewielkie wzmianki na temat biblioteki i skryptorium klasztoru bazylianów w Supraślu znajdują się także w popularnym zarysie: *500 lat monasteru w Supraślu* (Supraśl 1998) Doroty Wysockiej i Michała Bołtryka³⁵.

Informacje o *Darze Mikołaja Tryzny dla biblioteki bazylianów w Byteniu* przygotowała Sławomira Peleszowa³⁶. Przedmiotem rozważań badaczki był rejestr ksiąg *Index librorum post decessum a [...]*

---

²⁹ R. Kraško, *Supraśl i jego kodeks*, „Kontrasty” 1 (1968), s. 2-5.

³⁰ B. Kupść, *Kodeks supraski powrócił do Polski*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej” 3 (1968), s. 14-16.

³¹ A. Mironowicz, *Latopisy supraskie jako jedno ze źródeł „Kroniki polskiej” Macieja Strykowskiego*, w: *Studia polsko-litewsko-białoruskie*, pod red. J. Tomaszewskiego, E. Smułkowej i H. Majeckiego, Warszawa 1988, s. 23-32; tenże, *Życie monastyczne na Podlasiu*, Białystok 1998.

³² L.L. Ščavinskaja, *Literaturnaja kul'tura belorusov Podljaś'ja XV-XIX vv. Knižnye sobranija Suprasl'skogo Blagoveščenskogo monastyrja*, Minsk 1998; taż, *Kultura wydawnicza monasteru supraskiego w pierwszych latach jego istnienia*, „Cerkiewny Wiestnik” 46, 3 (1999), s. 3-9; taż, *Literaturnaâ kul'tura pol'sko-vostočnoslavânskogo pogranič'â XV-XIX vv.*, w: *Kniga v pronstranstve kul'tury*, pod red. L.A. Sofronova, N.M. Kurennej, M.V. Leskinen, Moskwa 2000, s. 46-61.

³³ M. Hajduk, *art. cyt.*

³⁴ J. Maroszek, *art. cyt.*

³⁵ D. Wysocka, M. Bołtryk, *500 lat monasteru w Supraślu*, Supraśl 1998.

³⁶ S. Peleszowa, *Dar Mikołaja Tryzny dla biblioteki bazylianów w Byteniu*, „Nasza Przeszłość” 15 (1962), s. 239-244.

Nicolai Tryzna [...] monasterio Byteniensi collatorum, przekazanych klasztorowi przez podskarbiego wielkiego litewskiego Mikołaja Tryznę w 1640 roku. Spis ten może stanowić źródło do badań dziejów byteńskiej biblioteki.

Na łamach „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej” nie odnotowano więcej prób opisu dziejów poszczególnych bibliotek bazyliańskich. Niewielkie wzmianki o zbiorach w Krechowie i Krystynopolu podał jedynie Janusz Nowak³⁷. Zagadnienie to należy do trudnych, na co wskazała Maria Pidłyteczak-Majerowicz w opracowaniu *Biblioteki klasztorne prowincji koronnej zakonu bazylianów w XVII wieku*³⁸. Autorka zaprezentowała ważny dla badań dziejów bibliotek bazyliańskich zmikrofilmowany przez Bibliotekę Narodową w Warszawie rękopis katalogów tychże księżnic, zawierający spisy książ z dziewiętnastu monasterów dawnej prowincji polskiej zakonu. Nie są to jednak kompletne wykazy książek poszczególnych klasztorów. Autorka wskazała natomiast inne źródła informacji na temat bibliotek bazylianów, np. materiały archiwalne, zapisy proveniencyjne czy drukowane opracowania z XIX wieku, które wobec braku innej dokumentacji urastają do miary źródła badawczego.

Odmienny charakter od wcześniej prezentowanych tekstów ma szkic Juliana Niecia *Trzy nieznane druki z XVIII wieku*³⁹, dotyczący transakcji kolbuszowskiej z 1753 roku, mocą której nastąpił podział ordynacji ostrogskiej pomiędzy licznych donatariuszy. Opracowane przez J. Niecia druki ulotne, drukowane najprawdopodobniej w Poczajowie, dotyczą pretensji utworzonej około 1450 roku archimandrii bazyliańskiej w Dermaniu do kilkunastu wsi, które objęła transakcja.

Tak więc tematyka drukarni i bibliotek bazylianów obejmuje trzydzieści cztery spośród sześćdziesięciu publikacji odnotowanych w „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej”.

---

³⁷ J. Nowak, *Karola Druzewicza podróże biblioteczne po Kongresówce i Galicji w latach 1860-1879*, „Przegląd Humanistyczny” 38, 3 (1994), s. 87-97.

³⁸ M. Pidłyteczak-Majerowicz, *Biblioteki klasztorne prowincji koronnej zakonu bazylianów w XVII wieku*, w: *Z badań nad polskimi księgozbiarami historycznymi*, t. 16: *Studia i materiały*, pod red. J. Wojakowskiego, Warszawa 1995, s. 21-47.

³⁹ J. Nieć, *Trzy nieznane druki z XVIII wieku*, „Przegląd Biblioteczny” 11, 2 (1937), s. 87-90.

Biblioteki i rękopisy benedyktyńskie

Jedenaste tekstów poświęcono księgozbiorom benedyktyńskim. Zakony Reguły św. Benedykta z Nursji (ok. 480-547), w tym benedyktyni, prowadziły życie wypełnione liturgiczną modlitwą, lekturą, przede wszystkim Pisma Świętego, oraz pracą fizyczną. Działający w Polsce benedyktyni i benedyktyнки dali się poznać jako duszpaste-rze, misjonarze, twórcy kultury, szkolnictwa i bibliotek. W zgromadzeniu kładło się nacisk na lekturę i pracę twórczą. Dlatego dużą wagę przywiązywano do organizacji bibliotek, a także, choć to mało znane zagadnienie, do działalności wydawniczej.

O zawartości polskich księgozbiorów klasztornych, w tym benedyktynek na Kresach Wschodnich, wspomina s. Małgorzata Borkowska w rozprawie *Życie codzienne polskich klasztorów żeńskich w XVII-XVIII wieku* (Warszawa 1996). Najbardziej szczegółowo zostały opracowane dzieje *Biblioteki pańien benedyktynek łacińskich we Lwowie (XVI-XVIII wiek)* w monografii autorstwa Jolanty Gwioździk (Katowice 2001). Autorka przedstawiła losy biblioteki konwentowej od 1595 do 1772 roku, czyli od założenia konwentu do czasu, kiedy to w Galicji życie zakonne zaczęło podlegać polityce państwowej. Klasztor stawał się stopniowo placówką nastawioną na działalność edukacyjną, która umożliwiała przetrwanie mniszek w niesprzyjających warunkach.

Celem badaczki było scharakteryzowanie księżnicy, zasad jej funkcjonowania, ze szczególnym podkreśleniem zależności między strukturą biblioteki a kulturą monastyczną, szerzej mówiąc, kulturą staropolską. Jolanta Gwioździk oparła swoje badania na zachowanych zbiorach książkowych, rękopiśmiennych i drukowanych, oraz spisach bibliotecznych, aktach wizytacyjnych, inwentarzach, korespondencji i klasztornych kronikach. Nie pominęła także źródeł drukowanych, zwłaszcza dotyczących lektury zakonnej oraz dziejów i funkcjonowania klasztorów w tym okresie. W pięciu rozdziałach zaprezentowała historię fundacji klasztoru, działalność formacyjną, edukacyjną, apostołską i wydawniczą. Aktywność wydawnicza benedyktynek miała charakter praktyczny, zlecano druk głównie książek liturgicznych i ascetycznych, by zaspokoić potrzeby konwentu, innych domów kongregacji oraz wiernych. Badaczka opisała życie wewnętrzne klasztoru, by wreszcie nakreślić rolę księgozbioru klasztornego, utworzonego

zapewne w tym samym czasie co klasztor oraz dzielącego losy konwentu (pożary, najazd Turków i Szwedów). Przeprowadziła analizę organizacji biblioteki klasztornej (gromadzenie zbiorów, proces ich opracowania, sposoby przechowywania i konserwacji księgozbioru oraz jego użytkowanie). Omówiła księgozbiór: jego tematykę, ośrodki handlu i produkcji książki, a wreszcie kulturę odbioru książki w klasztorze, na którą miał wpływ religijny wymiar zbioru. Tym samym J. Gwóźdźnik udało się uzupełnić informacje na temat środowiska żeńskiego zakonu kontemplacyjnego, jego związków z innymi zakonami, duchowieństwem i świeckim społeczeństwem.

Problematykę biblioteki benedyktynek we Lwowie, wzbogaconą informacjami o prowadzonej przez nich od 1784 roku szkole i jej wpływie na charakter zbiorów, podjęły dwie badaczki: Anna Faber-Chojnacka⁴⁰ oraz Jolanta Gwóźdźnik⁴¹. Ta ostatnia jest także autorką trzech innych opracowań dotyczących zbiorów bibliotecznych lwowskich benedyktynek. Interesowały ją rękopisy panien benedyktynek łacińskich⁴² oraz stare druki proveniencji lwowskich mniszek⁴³.

Dwa teksty poświęcono z kolei rękopisom benedyktynek przemyskich. Jolanta Barbara Jabłonkowska zestawiała wykaz 101 ocalałych

---

⁴⁰ A. Faber-Chojnacka, *Dzieje szkoły i biblioteki panien benedyktynek lwowskich (na podstawie kronik klasztornych)*, w: *Lwów. Miasto, społeczeństwo, kultura*, t. 1: *Studia z dziejów Lwowa*, pod red. H.W. Żalińskiego i K. Karolczaka, Kraków 1995, s. 27-44.

⁴¹ J. Gwóźdźnik, *Kultura książki w kręgu lwowskich benedyktynek w dobie józefinizmu*, w: *Czasy Kościuszki i Napoleona. Jan Zbigniew Lubicz-Pachoński jako badacz epoki*, pod red. Z. Janeczka, Katowice 2001, s. 375-394.

⁴² Taż, *Rękopisy panien benedyktynek łacińskich w zbiorach Biblioteki im. W. Stefanyka we Lwowie*, w: *Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX w.*, pod red. J. Jarowieckiego, Kraków 1996, s. 23-47; taż, *Nauczki Kazimierza dla Kazimiry. Z badań nad rękopisami panien benedyktynek łacińskich we Lwowie*, w: *Lwów. Miasto, społeczeństwo, kultura*, t. 2: *Studia z dziejów Lwowa*, pod red. H.W. Żalińskiego i K. Karolczaka, Kraków 1998, s. 353-362.

⁴³ Taż, *Stare druki proveniencji lwowskich benedyktynek w zbiorach Biblioteki Naukowej Ukrainńskiej Akademii Nauk im. W. Stefanyka we Lwowie*, w: *Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 5, pod red. J. Jarowieckiego, Kraków 2001, s. 73-85.

rękopisów⁴⁴, a ks. Tadeusz Bratkowski zaprezentował manuskrypty muzyczne tamtejszego konwentu⁴⁵.

J. Gwioździk jest autorką dwóch kolejnych artykułów opisujących księgozbiory benedyktyńskie. Omówiła *Staropolski księgozbiór panien benedyktynek z Nieświeża*⁴⁶ oraz *Dzieje księgozbioru słonimskich benedyktynek w okresie staropolskim*⁴⁷. Obie zasobne biblioteki oceniono jako typowe dla kongregacji chełmińskiej, zawierały bowiem ćwiczenia duchowe, rozmyślenia, medytacje autorstwa pisarzy jezuickich, benedyktyńskich, karmelitów i pijarów. Księgozbiory pełniły więc rolę narzędzia służącego formacji religijnej benedyktynek i stanowiły odbicie zainteresowań oraz intensywności lektury oraz życia intelektualnego i kulturalnego mniszek.

Księgozbiory kartuskie

W osobnej grupie wśród tekstów wydzielonych na potrzeby artykułu znalazły się prace poświęcone kartuzom. Jako badacz dziejów jedynej biblioteki eremickiego Zakonu Kartuzów w Wielkim Księstwie Litewskim dał się poznać Krzysztof Nierzwicki, autor monografii *Biblioteki kartuzji kaszubskiej oraz jej konwentów filialnych w Berezie Kartuskiej i Gidlach* (Pelplin 2001)⁴⁸. K. Nierzwicki przysto-

---

⁴⁴ J.B. Jabłonkowska, *Rękopisy biblioteki sióstr benedyktynek w Przemyśle*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 74 (2000), s. 65-133.

⁴⁵ T. Bratkowski, *Polskie śpiewy religijne w XVII i XVIII-wiecznych rękopisach muzycznych Panien Benedyktynek w Przemyśle*, w: *Ecclesiae Premisliensi Serviens. Księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Infułatowi doktorowi Stanisławowi Zygarowiczowi*, pod red. A. Szala, J. Trojnar, Przemyśl 2001, s. 71-92.

⁴⁶ J. Gwioździk, *Staropolski księgozbiór panien benedyktynek z Nieświeża. Z dziejów fundacji Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła Sierotki*, w: *Badania księgozbiorów Radziwiłłów. Materiały międzynarodowej sesji, Olsztyn 6-7 października 1994 r.*, pod red. Z. Jaroszewicz-Pieresławcew, Warszawa 1995, s. 101-110.

⁴⁷ Taż, *Dzieje księgozbioru słonimskich benedyktynek w okresie staropolskim*, „Nowa Biblioteka” 1 (2001), s. 28-37.

⁴⁸ Por. także: K. Nierzwicki, *Księgozbiór kartuskiego klasztoru Sanctae Crucis prope Berezam w zbiorach Biblioteki Narodowej w Warszawie*, w: *Bibliologia*, t. 4: *Studia ofiarowane twórcom toruńskiego bibliotekoznawstwa*

wał dwa spośród czterech tekstów poświęconych działalności bibliotecznej kartuzów z Berezzy.

Na podstawie badań proveniencyjnych, odpisów wizytacji, kronik klasztornych i analiz archiwalnych autor odtworzył dzieje biblioteki w Berezie Kartuskiej. Omówienie źródeł zaopatrywania księgozbioru (dary, zakupy, działalność pisarska bereskich mnichów), opis techniki bibliotekarskiej i wreszcie szczegółowa analiza zbiorów bibliotecznych (charakterystyka rękopisów, języka i chronologii wydawniczej druków, zakładów drukarskich oraz tematyki zbioru) były możliwe dzięki zastosowaniu złożonych metod badawczych: bibliograficznej, archiwalnej i typograficznej.

Szkice z dziejów kartuzji bereskiej 1648-1831 opracował z kolei Rafał Witkowski⁴⁹. Wskazał na niedostateczne informacje o początkach biblioteki. Można jedynie odnaleźć wzmianki o kilku skrybach, którzy – jak się wydaje – przepisywali księgi liturgiczne, a nie tworzyli nowych dzieł. Większość informacji o bibliotece pochodzi dopiero z XIX wieku, gdy stała się miejscem odwiedzin Juliana Ursyna Niemcewicza oraz wizytacji w 1830 roku.

Ważnym dokumentem do badań dziejów tej biblioteki może być także odnaleziony w 1980 roku manuskrypt *Historia Centum Annorum Cartusiae S. Crucis Prope Berezam in Lithuania Sitae*, czyli stu-letnia kronika klasztoru w Berezie, której walory informacyjne zaprezentował ks. Henryk Gzella⁵⁰. Dla bibliologów interesujący jest zapisany na s. 419 zabytku wykaz 244 ksiązek z biblioteki kartuzów. Ze względu na swoją zawartość dokument ten stanowi cenne źródło historyczne.

Cystersi

Znaczącą rolę w rozwoju nie tylko rolnictwa i architektury, ale też książki i bibliotek odegrali cystersi. Niemal każde opactwo było waż-

---

dr Zofii Mołodcównie i dr. Witoldowi Armonowi w 75-lecie urodzin, pod red. J. Tondela, Toruń 2000, s. 67-102.

⁴⁹ R. Witkowski, *Szkice z dziejów kartuzji bereskiej 1648-1831*, „Lituanoslavica Posnaniensia. Studia Historica” 7 (1995), s. 73-118.

⁵⁰ H. Gzella, *Odnaleziony manuskrypt z XVII wieku*, „Collectanea Theologica” 52, 1 (1982), s. 203-207.

nym ośrodkiem kultury i nauczania. Cysterskie biblioteki na wschodnich terenach Rzeczypospolitej wymagają jednak odpowiedniego omówienia. Dotychczas nie doczekały się one szczegółowych opracowań, a na łamach „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej” w badanym okresie odnotowano zaledwie jeden tekst poświęcony tej problematyce. Dekrety kasacyjne spowodowały, że księgozbiory klasztorne zostały rozproszone lub całkowicie zniszczone. W wielu przypadkach nie da się ich odtworzyć, nie pozostały bowiem żadne spisy biblioteczne. Przeprowadzony przez Rafała Witkowskiego stan badań nad cysterskimi bibliotekami: *Biblioteki klasztorne opactw cysterskich na ziemiach polskich i dawnej Rzeczypospolitej. Zarys problematyki i stan badań*⁵¹ ujawnił, że mimo częstego podejmowania tych zagadnień w polskiej i niemieckiej historiografii jest on nierównomierny i daleki od kompletności. W jednym z akapitów swojego przeglądu autor opisał stan badań nad księgozbiorami cysterskimi na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego, gdzie działało opactwo w Wistyczach. Zawartość biblioteki zbadał dzięki zachowanemu spisowi książek z 1818 roku. Niestety, polityka zaborców spowodowała całkowite rozproszenie zbiorów i tym samym niemożliwa jest jego szczegółowa analiza. Ten sam los spotkał zapewne bibliotekę przeoratu cysterskiego w Kimbarówce, założonego na początku XVIII wieku. Kilka inkuhabulów z tamtejszej księżnicy odnaleziono w zbiorach Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Nie zachowały się natomiast informacje o losach biblioteki w drugim przeoracie Wielkiego Księstwa Litewskiego – w Olizarowym Stawie.

Zakończenie

„Polska Bibliografia Bibliologiczna” z pewnością nie jest źródłem kompletnym, na co wskazuje fakt dokonywania w niej selekcji materiałów. Daje jednak podstawy do tego, by stan badań nad dziejami

---

⁵¹ R. Witkowski, *Biblioteki klasztorne opactw cysterskich na ziemiach polskich i dawnej Rzeczypospolitej. Zarys problematyki i stan badań*, w: *Monasticon Cisterciense Poloniae*, t. 1: *Dzieje i kultura męskich klasztorów cysterskich na ziemiach polskich i dawnej Rzeczypospolitej od średniowiecza do czasów współczesnych*, pod red. A.M. Wyrwy, J. Strzelczyka, K. Kaczmarka, Poznań 1999, s. 151-171.

i funkcjonowaniem ksiązek oraz bibliotek mniszych na Kresach Wschodnich Rzeczypospolitej uznać w polskim piśmiennictwie za niezadowalający⁵². Maria Pidłypczak-Majerowicz, Jolanta Gwioździk, Rafał Witkowski i inni badacze tej problematyki podkreślają brak syntetycznych, a nawet przyczynkarskich studiów. Przebadano tylko nieznaczne biblioteki: bazylianów w Supraślu, benedyktynek we Lwowie, Słonimiu, Nieświeżu i Przemysłu oraz kartuzów w Berezie Kartuskiej (stan na 2001 r.). Szeroko omówiono także działalność typograficzną bazylianów supraskich i poczajowskich. Pozostałe ośrodki biblioteczne i drukarskie wciąż czekają na swoich monografistów.

Badania nad klasztorными księgozbiorami z pewnością nie należą do najłatwiejszych, zważywszy na burzliwe losy samych konwentów (pożary, grabieże, wojny, kasaty), jak też na losy Rzeczypospolitej. Dodatkową trudność sprawia również również brak kompletnych materiałów archiwalnych, inwentarzy i katalogów bibliotecznych oraz samych księgozbiorów, rozproszonych w wielu polskich i obcych bibliotekach i archiwach. Tym bardziej cieszy fakt, że od lat dziewięćdziesiątych XX wieku tego typu badania podejmowane są coraz częściej.

---

⁵² Wśród sześćdziesięciu tekstów przeważały artykuły czasopiśmiennicze (22 publikacje), ogłaszane na łamach „Białostoczczyzny” (3), litewskiej „Knygotyry” (2), periodyków bibliologicznych (6), teologicznych (4), slawistycznych (3), humanistycznych (2), społeczno-kulturalnych (1) i literackich (1). Książek odnotowano natomiast siedemnaście, a ich fragmentów – dwadzieścia jeden.